

PROFESOR OKTAWIUSZ JUREWICZ

(30 IV 1926 - 28 IV 2016)

28 kwietnia 2016 r. zmarł prof. Oktawiusz Jurewicz, wybitny humanista, filolog i historyk, zasłużony bizantynolog, autor *Historii literatury bizantyńskiej* i *Słownika grecko-polskiego*, tłumacz Biblioteki Focjusza i wielu innych źródeł bizantyńskich, jeden z inicjatorów powstania Komisji Bizantynologicznej PAN, współtwórca renesansu studiów bizantynistycznych w Polsce.

Był z wykształcenia filologiem klasycznym, latynistą i hellenistą. Filologię klasyczną studiował najpierw na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu, gdzie jako nauczycieli miał takich filologów jak S. Skimina, S. Srebrny, K. Górski, następnie w Warszawie, gdzie obronił pracę maderską *De brevilquentia Tacitina* (1950), następnie doktorską *Niewolnicy w komediach Plauta*, napisaną pod kierunkiem prof. K. Kumanieckiego (1954).

Po doktoracie rozpoczął pracę jako adiunkt w Katedrze Filologii Klasycznej na Uniwersytecie Warszawskim, z którą został związany przez całe swoje życie naukowe. Wtedy też zmienił kierunek swych zainteresowań naukowych. Wprawdzie opublikował jeszcze rozprawę doktorską oraz kilka artykułów na temat komedii Plauta, jednak swoje badania skupił na studiach bizantynistycznych. Odbył kilka staży naukowych na uniwersytetach w Belgradzie, Berlinie, Budapeszcie, Kolonii, Monachium, Moskwie i Paryżu, jednocześnie przygotowując monografię pt. *Cesarz Andronik I Komnen*, którą w 1962 r. przedstawił jako rozprawę habilitacyjną (opublikowana w Warszawie, a następnie w języku niemieckim w Amsterdamie). W tym samym 1962 r. został docentem w Katedrze Filologii Klasycznej na UW, następnie profesorem nadzwyczajnym (1971) i zwyczajnym (1986).

Jako profesor pełnił szereg funkcji organizacyjnych na swej uczelni. Był kierownikiem Zakładu Filologii Greckiej, Bizantyńskiej i Nowogreckiej w Instytucie Filologii Klasycznej (1963-1966), prodziekanem a następnie dziekanem Wydziału Filologicznego UW (1966-1973), przekształconego następnie w Wydział Polonistyki i Sławistyki (do tego wydziału należała Katedra Filologii Klasycznej).

W latach 1973-1979 przebywał w Paryżu, gdzie pracował jako *professeur associé* w Instytucie Sławistycznym na Uniwersytecie Paris IV – Sorbonne i jednocześnie jako dyrektor *Centre de Civilisation Polonaise* tego Uniwersytetu; założył też i redagował czasopismo naukowe „Les Cahiers Franco-Polonais” (roczniki 1977-1983).

Po powrocie do Polski został dyrektorem Katedry Filologii Klasycznej UW, która pod jego kierownictwem stała się Instytutem Filologii Klasycznej. To stanowisko dyrektora pełnił do 1996 r., czyli do przejścia na emeryturę. Kierował też Katedrą Języka Greckiego i Bizantyńskiego.

Sprawował także ważne funkcje organizacyjne w krajowym życiu naukowym. W latach 1963-1973 był sekretarzem naukowym Komitetu Nauk o Kulturze Antycznej PAN, następnie wiceprezesem tego Komitetu (1979-1981). W ramach tego Komitetu pełnił funkcję redaktora w dwóch seriach naukowych: *Biblioteka Przekładów z Literatury Antycznej* oraz *Archiwum Filologiczne*, był członkiem redakcji czasopisma „Meander”.

Jako miłośnik kultury klasycznej rozumiał zarazem potrzebę wyodrębnienia bizantynistyki jako samodzielnej dyscypliny naukowej łączącej badania nad starożytnością i średniowieczem. Nie był pierwszym reprezentantem tej dyscypliny w Polsce, jednak jego poprzednikom (takim jak Leon Sternbach, czy Kazimierz Zakrzewski) nie dane było zjednoczyć wokół siebie większego grona uczonych zajmujących się różnymi aspektami kultury bizantyńskiej, których do połowy XX w. nie było zresztą w Polsce zbyt wielu. Kiedy w 1963 r. wspólnie z prof. Haliną Evert Kappesową prof. O. Jurewicz doprowadził do powstania Komisji Bizantynologicznej przy Komitecie Nauk o Kulturze Antycznej PAN, na czele Komisji stanął początkowo nie on sam, lecz – przynajmniej formalnie – jego mistrz, prof. Kazimierz Kumaniecki, wybitny filolog, prezes Komitetu Nauk o Kulturze Antycznej. Jednak rzeczywistym *spiritus movens* był prof. Jurewicz, najpierw jako sekretarz, a później jako przewodniczący Komisji do 1996 r. Komisja uzyskała status Narodowego Komitetu Polskiego w *Association Internationale des Études Byzantines*, a prof. O. Jurewicz jako przewodniczący utrzymywał żywe kontakty z uczonymi z wielu krajów: m.in. Niemiec, Serbii, Węgier, Rosji i Stanów Zjednoczonych. Bliskie kontakty wiązały go zwłaszcza z bizantynologami francuskimi. Swe prace publikował nie tylko w kraju, ale i za granicą, po polsku oraz w kilku innych językach. Talenty językowe i przyjazne kontakty z uczonymi zagranicznymi ułatwiały mu wprowadzenie polskiej bizantynistyki na forum międzynarodowe. Od czasu jego przewodnictwa Polska była reprezentowana na wielu konferencjach i na wszystkich kolejnych kongresach bizantynologicznych. Jednocześnie Komisja Bizantynologiczna – jak pisał Waldemar Ceran – „pod sprawnym kierownictwem O. Jurewicza zjednoczyła od 1962 r. rozproszone środowisko polskich bizantynologów”.

Po przejściu na emeryturę (1996), prof. O. Jurewicz prowadził dalej pracę naukową. Jako *profesor emeritus* miał też wykłady w Instytucie Badań

Interdyscyplinarnych *Artes Liberales* UW (do 86. roku życia), był konsultantem naukowym w Komisji *Speculum Byzantinum* tego Instytutu.

W prezentacji profesorów na stronie internetowej Komisji *Speculum Byzantinum* pisał o sobie: „Zainteresowania naukowe: filologia klasyczna i bizantynistyka. Specjalizacja: język łaciński i język grecki (literatura, języki klasyczne, leksykografia oraz twórczość przekładowa z języka starogreckiego na polski). W badaniach nad literaturą antyczną interesowałem się poza artystyczną formą wypowiedzi stosunkiem tekstu do realnej rzeczywistości, w której żył autor antyczny i kwestią, w jaki sposób rzeczywistość świata przedstawionego była odwzorowana w utworze. Dużo miejsca poświęciłem stosunkom językowym nad etymologią leksyki i jej porównaniom ze stanem słownictwa indoeuropejskiego”.

Przygotował znakomite pomoce do wykładów języków i kultury klasycznej. Razem z L. Winniczuk i J. Żuławską opublikował obszerny podręcznik akademicki *Język łaciński dla lektoratów szkół wyższych* (1978¹-2003²⁴). Dla studentów filologii klasycznej opracował *Gramatykę historyczną języka greckiego* (1992¹-1999²). Wraz z prof. L. Winniczuk, napisał książkę *Starożytni Grecy i Rzymianie w życiu prywatnym i państwowym* (1968). Pod jego redakcją ukazało się dwujęzyczne łacińsko-polskie wydanie *Dzieł wszystkich Horacego* w dwóch tomach, z obszernym komentarzem, z wyborem najlepszych wierszy w polskich tłumaczeniach wielkiego łacińskiego poety (1986-1988, 2000²). Wreszcie, będąc już na emeryturze, wydał unowocześniony słownik greki klasycznej *Słownik grecko-polski* (t. 1-2, 2000-2001, w jednym tomie – 2015), niezwykle pożyteczne narzędzie pracy, obecnie najbardziej popularne kompendium tego typu w Polsce.

Podobnie, jeśli spojrzeć na dorobek badawczy prof. O. Jurewicza w zakresie bizantynologii, nasuwa się myśl, że wiele tematów badań oraz inicjatywy edytorskich podjął z myślą o tym, by młodszym badaczom oraz miłośnikom kultury bizantyńskiej ułatwić dostęp do wiedzy o wschodnim cesarstwie.

Jako znakomity znawca języka greckiego opracował szereg tłumaczeń najwybitniejszych bizantyńskich dzieł historycznych, jak: *Aleksjada* Anny Komneny (t. 1-2, 1969-1972, 2005²), *Materiały historyczne* Nikefora Bryenniosa (1974), *Kronika, czyli historia jednego stulecia Bizancjum (976-1077)* Michała Psellosa (1985), wreszcie *Biblioteka* Focjusza (t. 1-5, 1986-1999, 2007²) – dzieło niezmiernie ważne dla poznania literatury nie tylko bizantyńskiej, ale też wczesnochrześcijańskiej i klasycznej. Wybrał autorów dla polskiego czytelnika praktycznie poprzednio niedostępnych, a szczególnie ważnych dla zrozumienia odrębności kultury średniogreckiej: okresu renesansu macedońskiego i epoki Komnenów. Tej ostatniej epoki dotyczyła wspomniana już monografia, na podstawie której habilitował się. Była to praca historyczna poświęcona postaci cesarza Andronika I Komnena (1124/1125-1185), władcy o bogatej, barwnej biografii, którego pełne przygód losy toczyły się w wielu krajach – poczynając od państw krzyżowców, przez ziemie cesarstwa

wschodniego aż po Ruś Halicką, sąsiadującą z granicami Polski. Wybór tej tematyki pozwala domyślać się, że Profesor dostrzegał potrzebę uprawiania badań bizantynologicznych z perspektywy bliskiej historii naszego kraju. W zbliżonym kierunku poszły później wysiłki badawcze młodszego pokolenia polskich bizantynologów, historyków, a przede wszystkim, archeologów. W swych mniejszych pracach sam prof. Jurewicz poruszał problematykę bizantyńsko-ruską i prawosławną (książka pt. *Schizma wschodnia*, 1969).

Tworząc podwaliny polskiej bizantynologii prof. O. Jurewicz podjął inicjatywę wydania kilku niezbędnych, a brakujących w polskim piśmiennictwie naukowym kompendiów. Pierwszym była *Historia literatury bizantyńskiej* (1984, 2007²), jedyna dotąd tak obszerna i całościowa synteza tej literatury, napisana w języku polskim. Drugim – szeroko zaplanowana *Encyklopedia Kultury Bizantyńskiej* (2002). W momencie, kiedy opracowywał jej koncepcję, nie istniał jeszcze *Oxford Dictionary of Byzantium*, był to zatem wówczas projekt całkowicie oryginalny i pionierski. Podobne kompendium niemieckie nie wyszło nigdy poza kilka pierwszych zeszytów, polska encyklopedia została doprowadzona do końca. Trzeba dodać, gwoli sprawiedliwości, że opublikowanie jej było prawdziwie heroicznym dziełem prof. O. Jurewicza jako jej redaktora, który zdołał pozyskać liczne grono polskich uczonych dla tej sprawy i konsekwentnie zabiegał o jej realizację. Praca nad *Encyklopedią kultury bizantyńskiej* była dla młodszych uczonych okazją do współpracy i wszechstronnego poznania wiedzy o cesarstwie wschodnim i jego kulturze. Nie można też pominąć innego kompendium, które zawdzięczamy zmarłemu, niewielkiego rozmiarami, lecz bardzo ważnego i niełatwego w realizacji opracowania zasad pisowni nazw bizantyńskich w polskim języku. Stworzenie klarownych i spójnych reguł w tej skomplikowanej materii to niemały sukces i zarazem dowód erudycji Profesora. Najpierw ukazała się lista nazw w postaci powielonej, później, w uzupełnionej formie, wyszła wersja drukowana jako uzupełnienie do polskiego tłumaczenia *Dziejów Bizancjum* G. Ostrogorskiego.

Trudno byłoby opisać cały obszerny dorobek drukowany prof. Oktawiusza Jurewicza. O jego znaczeniu świadczy nie tylko liczba tytułów, lecz także ich wznowień pojawiających się na rynku księgarskim.

Za swoje zasługi w dziedzinie nauki i kultury, prof. Jurewicz został odznaczony wieloma nagrodami. Poza nagrodami Rektora UW, otrzymał 3 nagrody Ministra za twórczość naukową i organizacyjną, Medal KEN, Grecki Złoty Krzyż Zasługi, nagrodę Wydawnictw Katolickich Feniks 2000 w kategorii „tłumacza” za przekład 5 tomów *Biblioteki Focjusza* opatrzone komentarzem filologiczno-historycznym. Jego pięć tomów *Biblioteki Focjusza* zostało ofiarowane papieżowi Janowi Pawłowi II w 1999 r. z okazji 50-lecia Instytutu Wydawniczego PAX jako jedno z głównych osiągnięć tego wydawnictwa.

W jego licznych pracach, rodzinnych, organizacyjnych i naukowych, wytrwale i radośnie wspierała go jego żona, Hanna, z którą przeżył 68 i pół roku

w bardzo szczęśliwym małżeństwie. Był wspaniałym mężem i ojcem – jak potwierdzają jego żona i córki.

Sam dożył prawie 90 lat. Zmarł 28 kwietnia 2016 roku. Uroczystości pogrzebowe odbyły się 6 maja 2016 r. w kościele pw. św. Wincentego à Paulo w Warszawie. Został pochowany na Cmentarzu Bródnowskim.

Jako mistrz polskich bizantynologów pozostawił po sobie grono uczniów i wielu przyjaciół. Skromny, kulturalny i ujmujący w sposobie bycia, wychowawca wielu pokoleń filologów i historyków, odegrał wielką rolę, jako twórca nowej w Polsce dyscypliny naukowej – bizantynologii, liczącej obecnie kilkudziesięciu specjalistów i reprezentowanej na każdej niemal uczelni uniwersyteckiej w Polsce. Pozostawił także wiele prac naukowych, stanowiących znakomite narzędzie i pomoc do dalszego rozwoju studiów klasycznych i bizantyńskich w Polsce.

ks. Józef Naumowicz – Warszawa, UKSW
Maciej Salamon – Kraków, UJ, UPJP II

